

Gairės, kaip spręsti su metamfetamino ir kitų stimuliantų vartojimu susijusias problemas nacionaliniu ir vietiniu lygmeniu

Europos Sąjungos projekto IMPRESA (angl. Implementing Methamphetamine Prevention Strategies into Action – IMPRESA) 5.2 veikla

Veiklos vadovai:

Centre for Interdisciplinary Addiction Research
of the University of Hamburg (UKE/ZIS)

Prisidėję konsorciumo partneriai:

Akademia Pedagogiki Specjalnej
(Maria Grzegorzewska University, Warsaw)

Department of Addictology, Charles University Prague
(CUNI)

Pavol Jozef Safarik University, Kosice
(UPJS)

Republican Centre for Addictive Disorders, Vilnius
(RPLC)

Vilnius, 2023

Co-funded by the European
Union's Justice Programme –
Drugs Policy Initiatives

Turinys

Turinys	2
Įvadas: kaip naudotis šiomis gairėmis	3
1 Įrodymų bazė: kaip ją parengti	5
2 Suinteresuotų grupių atstovų subūrimas: kaip juos surasti ir įtraukti	6
3 Poreikių vertinimas: kaip jį atlikti	6
4 Įgyvendinimas: kaip parengti prevencijos strategiją ir jos intervencijas.....	8
5 Vertinimas: kaip naudoti sistemą RE-AIM	11
5.1 Aprėptis	11
5.2 Efektyvumas	12
5.3 Adaptavimas	13
5.4 Įgyvendinimas.....	14
5.5 Tęstinumas	15

Įvadas: kaip naudotis šiomis gairėmis

Šios gairės parengtos įgyvendinant Europos Sąjungos Teisingumo programos bendrai finansuojamą projektą IMPRESA (angl. Implementing Methamphetamine Prevention Strategies into Action). Gairių tikslas – pateikti išsamią metodiką, kaip nacionaliniu ir regioniniu lygmeniu įgyvendinti atrankinės ir tikslinės prevencijos bei žalos mažinimo intervencijas siekiant spręsti su metamfetamino ir kitų amfetamino tipo stimulantų (ATS) vartojimu susijusias problemas. Metodika yra skirta vietinės valdžios institucijoms ir psichoaktyvių medžiagų (toliau – PM) vartojimo srityje dirbantiems specialistams ir paslaugų teikėjams.

Nors metodika yra orientuota į metamfetamino ir ATS vartojimo prevenciją ir žalos mažinimą, ji gali būti taikoma ir kitų nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijai. Kiekvienas metodikos žingsnis aprašomas atskiruose šio dokumento skyriuose.

1

Pirmasis žingsnis – surinkti informaciją apie moksliniais tyrimais įvertintas ir veiksmingomis pripažintas intervencines priemones. Šio etapo tikslas - išsiaiškinti, kokios prevencinės priemonės yra efektyvios ir kokiame kontekste.

Apie procesą žr.:

1 skyrius. Įrodymų bazė: kaip ją parengti

2

Antras žingsnis – suburti visas suinteresuotas grupes. Siekiant įgyvendinti veiksmingą prevencijos strategiją, kuri atitiktų vietinius poreikius ir kontekstą, svarbu įtraukti tinkamas suinteresuotas grupes: vietinius ekspertus ir pačią tikslinę grupę.

Kaip tai padaryti, žr.:

2 skyrius. Suinteresuotieji asmenys: kaip juos surasti ir įtraukti

3

Trečias žingsnis – poreikių įvertinimas. Kuriant prevencijos strategiją būtinas visapusiškas vietinių problemų ir poreikių supratimas. Prieš pradėdant rengti konkrečius intervencijos veiksmus svarbu atlikti vietos poreikių vertinimą.

Kaip atlikti tokį vertinimą, žr.:

3 skyrius. Poreikių vertinimas: kaip jį atlikti

4

Kitas etapas – nustatyti poreikių prioritetus ir iš mokslų grįstų veiksmingų intervencijų sąrašo (pirmasis žingsnis) atrinkti tinkamas priemones, kurios atsižvelgia į tikslinės grupės poreikius, vietinį kontekstą ir siekiamus rezultatus. Suformuota strategija turėtų atitikti nacionalinius ir regioninius psichoaktyvių medžiagų, įskaitant stimulantus, vartojimo ir/ar narkotikų prevencijos ir politikos strategijos tikslus.

Kaip parengti intervencijos strategiją, žr.:

4 skyrius. Įgyvendinimas: kaip parengti prevencijos strategiją ir jos intervencijas

5

Penktas žingsnis – vertinimas. Norint nustatyti ar sukurta strategija efektyviai sprendžia identifikuotas problemas ir atitinka tikslinės grupės poreikius, būtina atlikti išsamų vertinimą. Vertinimas gali suteikti informacijos apie įgyvendinimo kliūtis ir palankius veiksnius, kurie yra svarbūs įgyvendinant priemones ateityje. Vienas iš vertinimo būdų yra naudoti RE-AIM planavimo ir vertinimo modelį. RE-AIM modelyje ypatingas dėmesys skiriamas veiksmingam teorijos pritaikymo praktikoje procesui.

Kaip taikyti RE-AIM, žr.:

5 skyrius. Vertinimas: kaip naudoti RE-AIM vertinimo modelį

Kur rasti daugiau informacijos?

IMPRESA projekto papildoma medžiaga

Prie kiekvieno šių gairių žingsnio yra pateikiama papildoma medžiaga. Papildomoje medžiagoje galėsite rasti vertinimo lentelės, apklausos klausimynų šablonus, strategijos dokumentų, intervencijos protokolų ir vertinimo ataskaitų pavyzdžius. Taip pat, yra pateikiamos papildomos rekomendacijos, kaip įgyvendinti konkrečius etapus – pvz., suinteresuotųjų asmenų atranką. Kiekviename gairių skyriuje pateiksime nuorodą į konkretų dokumentą, kuriame galima rasti papildomos informacijos. Dokumento pavadinime nurodoma jo teksto kalba (CZ – čekų, DE – vokiečių, EN – anglų, LT – lietuvių, PL – lenkų, SK – slovakų). Visą papildomą medžiagą galite parsisiųsti iš čia:

https://www.zis-hamburg.de/wp-content/uploads/2023/04/impresa_materials.zip

Praktinė patirtis ir IMPRESA projekto rezultatai

Kiekviename skyriuje pateikiami trumpi praktiniai pavyzdžiai, kaip konkretus etapas buvo įgyvendinamas Chemnico (Vokietija), Jelenia Guros (Lenkija), Košicės (Slovakija), Prahos (Čekija) ir Vilniaus (Lietuva) – miestuose, kuriuose buvo vykdomas IMPRESA projektas.

Europos narkotikų prevencijos kokybės standartai

Remiantis Europos narkotikų prevencijos kokybės standartų (angl. *European Drug Prevention Quality Standards* – EDPQS) vadovu, Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras (angl. EMCDDA) yra parengęs gaires, kuriose yra išdėstyti būtini veiksmai planuojant, įgyvendinant ir vertinant narkotikų prevencijos veiklą. EDPQS vadovą galima rasti čia:

https://www.emcdda.europa.eu/system/files/media/publications/documents/646/TD3111250ENC_318193.pdf

1 Įrodymų bazė: kaip ją parengti

Pirmas etapas siekiant veiksmingai spręsti su amfetamino tipo stimuliantų (ATS) vartojimu susijusią žalą asmeniui ir visuomenei yra efektyviomis pripažintų priemonių atrinkimas. Siekiant šio tikslo projekte IMPRESA buvo įgyvendinti šie veiksmai:

1. Pirmiausia buvo atlikta sisteminė literatūros paieška naudojant raktinius žodžius ir aktyvuotus filtrus elektroninėse duomenų bazėse (MEDLINE, PSYINDEX, EMBASE ir kt.). Iš viso identifiкуotos 1362 publikacijos. Pritaikius atmetimo ir įtraukimo kriterijus į literatūros analizę buvo įtraukta 20 publikacijų. Siekiant nustatyti prevencijos priemones, kurios nebuvo publikuotos, penkiose IMPRESA projekto miestuose buvo atlikta nacionalinių prevencijos priemonių paieška ir analizė. Po nacionalinės apžvalgos buvo identifiкуotos papildomos 27 metamfetamino vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo priemonės. Kartu su sisteminės literatūros apžvalgos rezultatais iš viso atrinkti 47 mokslu grįstos gerosios praktikos prevencijos ir žalos mažinimo pavydžiai.
2. Antra, buvo parengtas internetinis klausimynas su trumpais 47 intervencijų aprašymais, kuris buvo naudojamas Delfi metodu apklausiamų ekspertų konsensuso paieškos procese. Ekspertų buvo paprašyta įvertinti pateiktų priemonių veiksmingumą dviem etapais, naudojant 5 balų vertinimo skalę nuo „visiškai nesutinku“ iki „visiškai sutinku“. 36 nacionaliniai ir tarptautiniai ekspertai dalyvavo 2 dalių Delfi vertinimo procese. Buvo laikoma, kad konsensusas yra pasiektas, jei atitinkamos priemonės veiksmingumą patvirtino ne mažiau kaip 80 % ekspertų. Po dviejų etapų sutarimas buvo pasiektas dėl 41 iš 47 intervencijų ar priemonių (87%). IMPRESA apžvalgos rezultatus ir išsamų tyrimo aprašymą rasite dokumente [1_1_Working_Paper_Delphi_EN.pdf](#) papildomoje medžiagoje.

IMPRESA projekto metu atrinktų efektyvių metamfetamino prevencijos ir žalos mažinimo priemonių pavyzdžiai		
Intervencijos tipas	Trumpas aprašymas	Delfi rodiklis (sutarimo tarp ekspertų lygis, %)
Žalos mažinimo intervencijos	Žalos mažinimo modelio diegimas perinatalinėje priklausomybės ligų gydymo klinikoje	100 %
Žalos mažinimo intervencijos	Kognityvinės elgesio terapijos taikymas tarp pakaitinės terapijos metadonu pacientų	100 %
Tikslinė prevencija	Motyvacinis pokalbis siekiant sumažinti PM vartojimą naktiniuose klubuose	97 %
Tikslinė prevencija	SKOLL: ankstyvoji intervencija, orientuota į rizikos grupės (įskaitant metamfetamino vartotojus)	97 %
Žalos mažinimo intervencijos	Metamfetamino vartojimo žalos mažinimo intervencijos integravimas į opioidų vartojimo žalos mažinimo paslaugas pagalbos centruose	97 %
Tikslinė prevencija	Trumpa intervencija, kurią sudaro motyvacinis pokalbis ir kognityvinė elgesio terapija	97 %

Žalos mažinimo intervencijos	Darbas gatvėje su metamfetamino vartotojais	97 %
Atrankinė prevencija	Darbas gatvėje, kurio metu teikiama informacija apie PM vartojimą ir gydymo galimybes	97 %

2 Suinteresuotų grupių atstovų subūrimas: kaip juos surasti ir įtraukti

Norint parengti veiksmingą prevencijos strategiją, kurioje būtų tinkamai atsižvelgta į vietos poreikius, svarbu nustatyti ir įtraukti atitinkamus suinteresuotuosius asmenis, kurie dirba šioje srityje arba kuriems planuojamos priemonės darys didžiausią poveikį. Suinteresuotų grupių atstovai (toliau – partneriai) turėtų reguliariai susitikti, esant galimybei sudaryti daugiašalę partnerystę ir aktyviai dalyvauti įgyvendinant visus intervencijos etapus – nuo strategijos kūrimo iki jos įgyvendinimo ir vertinimo. IMPRESA projekto metu šis žingsnis buvo įgyvendinamas dviem etapais.

1. Tinkamų partnerių identifikavimas pagal nustatytus kriterijus. Planuojant veiklas susijusias su ATS vartojimu, į partnerius būtų naudinga pakviesti vietos administracijos, socialinės ir sveikatos priežiūros paslaugų teikėjų, žalos mažinimo įstaigų, mokslinių tyrimų, pasilinksminimo vietų ir stimuliantus vartojančių asmenų atstovus. Išsamesnės informaciją, kaip atrinkti tinkamus partnerius, rasite dokumente [2_1_Stakeholder_Identification_EN.pdf](#) [papildomoje medžiagoje](#).
2. Partnerių įtraukimas. Šiuo atveju svarbu aiškiai nurodyti, koks turėtų būti partnerių indėlis planuojant ir įgyvendinant numatytas veiklas. Svarbu pabrėžti įsitraukimo ir dalyvavimo svarbą ir naudą, taip pat numatyti galimus interesų konfliktus ir pateikti galimus sprendimus. Kiti svarbūs aspektai, į kuriuos reikėtų atsižvelgti šiame procese yra aprašomi dokumente [2_2_Stakeholder_Engagement_Plan_EN.pdf](#) [papildomoje medžiagoje](#).

Partnerių įtraukimas: Chemnico (Vokietija) patirtis

Įgyvendinant IMPRESA projektą Chemnico mieste buvo sudaryta daugiašalė skirtingų suinteresuotų grupių atstovų partnerystė. Identifikuoti galimus partnerius padėjo bendradarbiavimas su vietinės Visuomenės sveikatos ir prevencijos institucijos atstovais. Pirminį partnerių sąrašą sudarė atsakingų vietos valdžios institucijų, prevencijos, gydymo, konsultavimo ir žemo slenksčio paslaugų, teisėsaugos ir mokslinių tyrimų atstovai. Po pirmųjų susirinkimų partnerystė buvo išplėsta, įtraukiant daugiau atstovų iš pasilinksminimo vietų ir saugesnio naktinio gyvenimo iniciatyvų atstovų. Tam, kad bendradarbiavimas būtų veiksmingesnis ir būtų išvengta galimų teisėsaugos ir naktinio pasilinksminimo vietų atstovų konfliktų, buvo sudaryta darbo grupė, kuri buvo atsakinga už pasirinktos intervencijos detalių suplanavimą.

3 Poreikių vertinimas: kaip jį atlikti

Kuriant prevencijos strategiją rekomenduojama atlikti vietinės situacijos analizę ir vertinimą. Įgyvendinant IMPRESA projektą, vertinimas susidėjo iš antrinių informacijos šaltinių duomenų analizės, internetinės vietinių ekspertų apklausos ir internetinės psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų apklausos rezultatų. Žemiau pateikiamas detalesnis šio etapo aprašymas.

Antrinių informacijos šaltinių duomenų analizė. Pagrindiniai antrinių informacijos šaltinių duomenų rodikliai buvo parinkti remiantis Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (*ang. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction*) rengtais Europos psichoaktyvių medžiagų vartojimo prevencijos kokybės standartais. Į analizę buvo įtraukti regioniniai ir nacionaliniai duomenys: pvz. populiacijos rodikliai, informacija apie prieinamas prevencijos, sveikatos priežiūros, švietimo, žemo slenksčio paslaugas, PM politiką, teisinę bazę ir pan. Antriniais duomenys ir galimi jų šaltiniai aprašyti papildomos medžiagos dokumente

3_1_Secondary_Data_Assessment_Grid_EN.pdf. Penkiuose miestuose, kuriuose buvo vykdomas IMPRESA projektas, atliktų antrinių duomenų vertinimų rezultatus rasite dokumente 3_4_City_Level_Delivery_Context_DE_PL_CZ_SK_LT.pdf papildomoje medžiagoje.

1. Siekiant pilnai suprasti su metamfetamino ir bendrai psichoaktyvių medžiagų vartojimu susijusias problemas ir iššūkius, buvo surengta internetinė vietinių ekspertų apklausa. Apklauso tikslas – išsiaiškinti įvairių sričių specialistų požiūrį ir nuomonę dėl metamfetamino ir bendrai ATS vartojimo žalos mažinimo ir prevencinių priemonių poreikio. Apklauso klausimyno pavyzdį rasite dokumente 3_2_Questionnaire_Stakeholders_EN.pdf papildomoje medžiagoje.

IMPRESA projekto metu vykdytos ekspertų apklauso rezultatus rasite dokumente 3_4_City_Level_Delivery_Context_DE_PL_CZ_SK_LT.pdf papildomoje medžiagoje.

2. Siekiant išsiaiškinti, kokie yra psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų poreikiai, buvo atlikta internetinė vartotojų apklausa. Psichoaktyvias medžiagas vartojančių asmenų anketą sudarė klausimai apie įvairių nelegalių psichoaktyvių medžiagų vartojimo įpročius, numanomą metamfetamino vartotojų skaičių, socialinių, sveikatos, prevencinių ir žalos mažinimo paslaugų poreikį bei apie sociodemografinius tyrimo dalyvio duomenis. Kvietimas dalyvauti apklausoje buvo platinamas per socialinės medijos kanalus, sveikatos priežiūros įstaigas, interneto forumuose ir pasilinksminimo vietose.

ATS vartojančių asmenų apklauso klausimyno pavyzdį rasite 3_3_Questionnaire_Stimulant_Use_EN dokumente papildomoje medžiagoje. IMPRESA projekto metu vykdytos ATS vartojančių asmenų apklauso rezultatus rasite dokumente 3_4_City_Level_Delivery_Context_DE_PL_CZ_SK_LT.pdf papildomoje medžiagoje.

Poreikių vertinimas Jelenia Gura (Lenkija) mieste

Jelenia Guroje nebuvo prieinamų prevencijos ir žalos mažinimo paslaugų, skirtų stimulantų, įskaitant metamfetaminą, vartojimui. Internetinės apklauso metu tiek ekspertai, tiek PM vartotojai nurodė, kad didžiausias poreikis vartotojams yra žalos mažinimo ir psichologo konsultacijų paslaugų prieinamumas. Apklauso dalyvių nuomone, Jelenia Gura mieste metamfetaminą vartoja įvairios asmenų grupės, tarp kurių: vidurinių mokyklų moksleiviai ir studentai, įvairių psichologinių problemų, įskaitant priklausomybės ligas, turintys asmenys, žemą socialinį ir ekonominį statusą turintys asmenys, bedarbiai, gamyklų darbininkai, monotonišką fizinį darbą dirbantys asmenys, pamainomis dirbantys darbuotojai (sunkvežiminių vairuotojai) ir t.t.

Poreikių vertinimas Prahos (Čekija) mieste

Prahoje viešojo administravimo ir paslaugų teikėjų atstovai išreiškė pageidavimą, kad intervencijos atitiktų esamą finansavimo programą. Per suinteresuotų grupių atstovų (partnerių) susitikimus paaiškėjo, kad vienintelė žalos mažinimo paslauga, kurios šiuo metu Čekijoje nėra, yra saugaus

vartojimo kambariai. Dauguma partnerių pritarė šių paslaugų steigimui, tačiau buvo laikomasi nuomonės, kad pagal dabartinius teisės aktus tai yra neįmanoma. Tokios pačios išvados buvo prieita svarstant PM sudėties testavimo paslaugų (ang. drug checking services) galimybes, nors tarp metamfetaminų vartojančių asmenų ši paslauga buvo nurodyta kaip labai reikalinga. Galiausiai buvo pasirinktos intervencijos nutaikytos į naktines pasilinksminimo vietas ir LGBTQ+ bendruomenę. Vietos atstovų teigimu, esamos intervencijos šioje srityje nepakankamai tenkino tikslinių grupių poreikius ir buvo nepakankamai finansuojamos.

4 Įgyvendinimas: kaip parengti prevencijos strategiją ir jos intervencijas

Kitas šios metodikos etapas – išskirti prioritetinius poreikius ir atsižvelgiant į tikslinę grupę, vietinį kontekstą, siektinus rezultatus ir identifikuotų veiksmingų intervencijų sąrašą, suformuoti prevencijos strategiją (žr. 1 pav.).

1 pav. Strategijos atrankos procesas

Visas procesas nuo poreikių prioritetų nustatymo iki konkrečios intervencijos sukūrimo apima šiuos veiksmus:

1. Remiantis vertinimo rezultatais ir poreikių prioritetų nustatymu, reikia parengti prevencijos strategiją. Šioje strategijoje turėtų būti nurodytos pagrindinės tikslinės grupės, jų aplinka, taip pat rezultatai, kuriuos norima pasiekti. Tuomet reikia trumpai apibūdinti konkrečias pagal strategiją planuojamas intervencines priemones, kurios yra pagrįstos įrodymais, atsižvelgiant į konkrečius poreikius. ATS prevencijos strategija turėtų atitikti vietinę psichoaktyvių medžiagų kontrolės politiką ir teisinį kontekstą. IMPRESA projekto metu sukurtų metamfetamino prevencijos strategijų pavyzdžiai pateikiami dokumente [4_1_City_Level_Intervention_Packages_PL_LT_SK_DE_CZ.pdf](#) papildomoje medžiagoje.

2. Atskiros intervencijos, kurios bus įgyvendinamos pagal strategiją, turi būti išsamiai aprašytos intervencijų protokole. Šiame protokole turėtų būti nurodyti intervencijos tikslai, tikslinės grupės, būsiami paslaugų teikėjai, taip pat visi būtini intervencijos rengimo ir įgyvendinimo etapai. Be to, protokole turėtų būti nurodyti rezultatų vertinimo kriterijai ir priemonės, aprašytos šios metodikos 5 skyriuje „Vertinimas: kaip naudoti sistemą RE-AIM“.

IMPRESA projekto metu sukurtų intervencijos protokolų pavyzdžiai pateikiami dokumente [4_2_Intervention_Protocols_SK_PL_LT_CZ_DE.pdf](#) papildomoje medžiagoje.

3. Prieš pradėdant įgyvendinimą būtina suplanuoti ir įsigyti visą intervencijai reikalingą medžiagą. Tai gali būti informacinė medžiaga, žalos mažinimo priemonės, edukaciniai vaizdo įrašai, programėlės ir kt. Taip pat svarbu įtraukti visą medžiagą, reikalingą mokymui (pvz., pateiktys, dalijamoji ir kita informacinė medžiaga) ir intervencijos vertinimui (pvz., klausimynai, pokalbio gairės, internetinės apklausos, planšetiniai kompiuteriai ir kt.).

IMPRESA projekto metu įgyvendimui reikalinga medžiaga pateikiama dokumente [4_3_Materials_SK_PL_LT_CZ_DE.pdf](#) papildomoje medžiagoje.

Saugesnio naktinio gyvenimo (ang. safer nightlife) intervencija įgyvendinta Chemnice (Vokietija)	
TIKSLAS:	<i>Klubų savininkų ir vakarėlių lankytojų informuotumo apie saugesnį metamfetamino ir kitų stimuliantų vartojimą ir žalos mažinimą didinimas</i>
TIKSLINĖ GRUPĖ:	<i>Pirminė: asmenys (nuo 18 metų), kurie lankosi muzikos klubuose (vakarėlių lankytojai) ir vartoja ATS (ypač metamfetaminą) arba ketina tai daryti Antrinė: klubų savininkai ir dalyviai, įgyvendinantys saugesnio naktinio gyvenimo veiklas pasilinksminimo vietose</i>
VEIKLŲ APRAŠYMAS:	<i>1 veikla: klubų savininkų įtraukimas į saugesnio naktinio gyvenimo veiklas pasilinksminimo vietose 2 veikla: informaciniai pokalbiai su vakarėlių lankytojais, kuriuos klubo renginiuose veda apmokyti dalyviai 3 veikla: žalos mažinimo priemonių ir informacinių skrajučių apie saugesnį vartojimą uostant, platinimas ir kitos konsultavimo paslaugos</i>

Trumpa intervencija ATS vartotojams naudojant motyvacinį pokalbį ir kognityvinę elgesio strategiją Jelenia Guroje (Lenkija)	
TIKSLAS:	<i>Padėti reguliariai metamfetaminą vartojantiems asmenims, didinant jų motyvaciją kontroliuoti vartojimą (įskaitant visišką abstinenciją)</i>
TIKSLINĖ GRUPĖ:	<i>Reguliariai metamfetaminą vartojantys asmenys nuo 18 metų amžiaus</i>
VEIKLOS APRAŠYMAS:	<i>4 užsiėmimai, aprašyti Baker ir kt. protokole (2003)¹</i>

3 dienų metamfetamino vartojimo prevencijos programa, pagrįsta socialinio apsisprendimo teorija, pirmo kurso bakalauro programos studentams Košicėje (Slovakija)	
TIKSLAS:	<i>Padėti ugdyti socialinius ir psichologinius įgūdžius ir strategijas, kurios padėtų studentams atsispirti socialinės aplinkos įtakai, susijusiai su priklausomybę sukeliančių medžiagų vartojimu</i>
TIKSLINĖ GRUPĖ:	<i>Pirmo kurso studentai</i>
VEIKLOS APRAŠYMAS:	<i>Intensyvus trijų dienų grupinis mokymo kursas rizikos grupei priklausantiems, universiteto studentams. Programos turinys orientuotas į socialinių ir psichologinių veiksnių ir mechanizmų, tokių kaip autentiškumas, atsparumas, savigarba, subjektyvi gerovė, rizikos valdymas, norminių lūkesčių korekcija, pasitikėjimas savimi, sprendimų priėmimo strategijos ir tikslų išsikėlimas, ugdymą.</i>

Trumpos intervencijos vakarėlių lankytojams ir „chemsekso“ sukeltos žalos mažinimas pasilinksminimo vietose Prahoje (Čekija)	
TIKSLAS:	<i>Informuotumo apie riziką, susijusią su metamfetamino vartojimu, didinimas ir motyvavimas mažinti ATS vartojimą (1 veikla) ir su „chemseksu“ susijusias rizikas</i>
TIKSLINĖ GRUPĖ:	<i>1. Asmenys (nuo 18 metų), vartojantys ATS pasilinksminimo vietose (1 veikla) 2. Asmenys, priklausantys LGBTQ+ grupei arba turintys „chemsekso“ patirties (2 veikla)</i>
VEIKLOS APRAŠYMAS:	<i>Žalos mažinimo intervencijos orientuotos į su žalos mažinimu susijusios informacijos teikimą asmenims žodžiu, lankstinuko forma ir kitomis priemonėmis.</i>

¹ Baker, A., Kay-Lambkin, F., Lee, N.K., Claire, M. & Jenner, L. (2003). A Brief Cognitive Behavioural Intervention for Regular Amphetamine Users. Australian Government Department of Health and Ageing.

Edukacija ir žalos mažinimas tarp rekreacinių psichoaktyvių medžiagų vartotojų (Lietuva)	
TIKSLAS:	Didinti rekreacinių psichoaktyvių medžiagų vartotojų informuotumą metamfetamino (ir kitų stimuliantų) vartojimo ir žalos mažinimo temomis
TIKSLINĖ GRUPĖ:	<i>Pirminė grupė: muzikos festivalių lankytojai, kurie vartoja stimuliantus (ir kitas psichoaktyvias medžiagas)</i> <i>Antrinė grupė: muzikos festivalių lankytojai – vyrai, turintys lytinių santykių su vyrais (MSM), vartojantys psichoaktyvias medžiagas</i>
VEIKLOS APRAŠYMAS:	<i>1 veikla – edukacinė paskaita rekreacinių psichoaktyvių medžiagų vartotojams chemsekso tema (didžiausią dėmesį skiriant MSM) muzikos festivalių metu</i> <i>2 veikla – psichoaktyvių medžiagų testavimo ir konsultavimo žalos mažinimo klausimais paslaugos muzikos festivalių metu</i>

5 Vertinimas: kaip naudoti sistemą RE-AIM

Norint nustatyti ar sukurta strategija efektyviai sprendžia identifikuotas problemas ir atitinka tikslinės grupės poreikius, būtina atlikti išsamų vertinimą. Vertinimas gali suteikti informacijos apie įgyvendinimo kliūtis ir palankius veiksnius, kurie yra svarbūs įgyvendinant priemones ateityje. Projekte IMPRESA buvo naudotas Glasgow ir kt. (1999, 2019)² planavimo ir vertinimo įrankis RE-AIM. RE-AIM naudojamas įvertinti pasiektus rezultatus „aprėpties“, „efektyvumo“, „adaptacijos“, „įgyvendinimo“ ir „tęstinumo“ kategorijose. Daugiau informacijos apie RE-AIM įrankio praktinio taikymo pavyzdžius rasite čia: <https://re-aim.org>. Visų IMPRESA projekte įgyvendintų intervencijų ataskaitas su išsamiais vertinimo rezultatais rasite dokumente *5_1_City_Case_Study_Reports_EN_DE_PL_CZ_SK_LT.pdf* papildomoje medžiagoje.

5.1 Aprėptis

Šį aspektą svarbu įvertinti siekiant išsiaiškinti, kokią tikslinę grupę pasiekė intervencija. Tai galima padaryti nustatant:

- absoliutų tikslinės grupės narių, norinčių dalyvauti intervencijoje, skaičių,
- pasiektų asmenų dalį, palyginti su visa tiksline grupe,
- koku mastu asmenys, kuriems taikoma intervencija, atstovauja visai tikslinei grupei, ir
- (ne)dalyvavimo intervencijoje priežastis.

² Glasgow RE, Vogt TM, Boles SM (1999). Evaluating the public health impact of health promotion interventions: the RE-AIM framework. *Am J Public Health*. 1999 Sep; 89(9): 1322-7. doi: 10.2105/ajph.89.9.1322
Glasgow RE, Harden SM, Gaglio B, Rabin B, Smith ML, Porter GC, Ory MG and Estabrooks PA (2019). RE-AIM Planning and Evaluation Framework: Adapting to New Science and Practice With a 20-Year Review. *Front. Public Health*. 2019; 7:64. doi: 10.3389/fpubh.2019.00064

Aprėptis: trumpos intervencijos metodo, apimančio motyvacinj interviu ir kognityvinę elgesio strategiją ATS vartotojams Jelenia Guroje, rezultatai

Pasiektų asmenų skaičius ir jų dalis visoje tikslinėje grupėje

Iš viso buvo įtraukti 134 dalyviai (numatyta – 120). Didžioji dauguma dalyvių vartojo metamfetaminą per pastarąsias 30 dienų (N = 110) arba per 12 mėnesių iki intervencijos (bet ne per pastarąsias 30 dienų) (N = 16). Labiausiai paplitęs vartojimo būdas buvo uostymas (N = 104), švirkščiamojo metamfetamino nevaratojo nė vienas dalyvis.

Apskaičiuota, kad Jelenia Guroje metamfetaminą vartojančių asmenų skaičiaus mediana = 2500. Intervencija skirta metamfetaminą problemiška vartojantiems asmenims, t. y. neįtraukti laisvalaikio vartotojai ir asmenys, kuriems diagnozuota priklausomybė. Be to, dalyvių buvo ieškoma ne tik Jelenia Guros mieste, bet ir aplinkinėse apskrityse.

Pasiektų asmenų reprezentatyvumas

Visi dalyviai buvo ne jaunesni kaip 18 metų (19–47), amžiaus vidurkis – 30 metų (M = 30,48; SD = 7,29). Tarp dalyvių vyrų (N = 76; 56 %) buvo šiek tiek daugiau nei moterų (N = 46; 34 %). Dauguma dalyvių buvo nesusituokę (N = 103; 77 %); 15 % buvo susituokę (N = 20). Dalyvių išsilavinimo lygis buvo įvairus, tačiau dažniausiai jie buvo įgiję profesinį (N = 47; 36 %) ir vidurinį išsilavinimą (N = 30; 23 %). Beveik kas antras dalyvis turėjo nuolatinį darbą (N = 59; 47 %), daugiau nei ketvirtadalis dalyvių buvo bedarbiai (N = 35; 28 %), keletas dalyvių – studentai (N = 8; 6 %).

Taikant netikimybinį atrankos metodą ir esant menkai pastebimai gyventojų grupei, neįmanoma įvertinti imties reprezentatyvumo, tačiau, remiantis pokalbiais su paslaugų teikėjais, galima teigti, kad imtis tiksliai atspindi metamfetaminą problemiška vartojančių asmenų įvairovę regione.

5.2 Efektyvumas

Vertindami efektyvumą galime nustatyti, kokį rezultatą duoda konkreti intervencija. Rezultatų rodikliai gali parodyti:

- specifinį intervencijos poveikį įvairiems tikslinės grupės pogrupiams,
- poveikį psichoaktyviųjų medžiagų vartojimui, gebėjimui nevirtoti, ekonominiams rezultatams ir kt.,
- galimą neigiamą poveikį ir
- (ne)efektyvumo priežastis.

Efektyvumas: pirmo kurso bakalauro programos studentams skirtos 3 dienų metamfetamino vartojimo prevencijos programos, pagrįstos socialinio apsisprendimo teorija, rezultatai Košicėje, Slovakijoje

Apsisprendimo teorija pagrįsta intervencija pirmiausia buvo orientuota į apsauginių socialinių ir psichologinių veiksnių ir mechanizmų stiprinimą, daugiausia didinant pagrindinių psichologinių poreikių tenkinimą. Programa buvo skirta rizikos grupei (universitetų studentams), o vertinant jos veiksmingumą daugiausia dėmesio skirta stimuliantų ir metamfetamino vartojimo motyvacijos ir rizikos veiksniams. Intervencija buvo vertinama taikant eksperimentinės (N = 87) ir kontrolinės (N = 95) grupių modelį. Eksperimentinė grupė buvo įtraukta į intensyvią mokymo programą ir visą semestrą dalyvavo seminaruose. Kontrolinė grupė nedalyvavo nė vienoje iš šių veiklų. Kiekybinis ir kokybinis veiksmingumo vertinimas, pagrįstas duomenimis, surinktais prieš ir po mokymų ir seminarų, apskritai rodo teigiamą intervencijos tendenciją stiprinti apsauginius socialinius ir psichologinius veiksnius.

5.3 Adaptavimas

Siekiant efektyviai perkelti teorines žinias į praktiką, svarbu išanalizuoti, kaip sekasi adaptuoti intervenciją skirtinguose kontekstuose. Todėl vertinant adaptaciją, siūloma surinkti informaciją apie:

- absoliutų paslaugų teikėjų ir įstaigų, norinčių įgyvendinti intervenciją, skaičių,
- dalyvaujančių paslaugų teikėjų ir įstaigų dalį (pvz., tarp pakviestųjų dalyvauti),
- dalyvaujančių paslaugų teikėjų ir įstaigų reprezentatyvumą (pvz., tarp pakviestųjų dalyvauti) ir
- paslaugų teikėjų ir įstaigų (ne)dalyvavimo priežastis.

Adaptavimas: saugesnio naktinio gyvenimo intervencijos rezultatai Chemnice (Vokietija)

Adaptacija tarp dalyvių pagal sąrašus, pamainų grafikus ir pokalbius po mokymų (N = 26)

Jgyvendinti intervenciją buvo apmokyti iš viso 29 dalyviai. Iš jų 13 aktyviai dalyvavo vykdant intervenciją (2 ir 3 veiklos). Dalyvių nedalyvavimą daugiausia lėmė nedidelis renginių skaičius. 42 % apmokytų dalyvių buvo moterys, 35 % – vyrai, 19 % nurodė esą tradicinių lyčių normų neatitinkantys asmenys. Apmokytų dalyvių amžiaus vidurkis buvo 26,4 metų. Didelė dalis apmokytų dalyvių nurodė, kad šiuo metu studijuoja (60 %) arba jau turi universitetinį išsilavinimą (36 %). Pagrindinės priežastys, paskatinusios dalyvauti mokymuose, buvo ketinimas padaryti pasilinksminimus ir PM vartojimą saugesnius, konkretūs interesai ir saugesnės pasilinksminimo veiklos prasmingumas.

Adaptacija klubuose pagal dalyvių sąrašus, dalyvių vertinimus ir pokalbius su bendraamžiais (N = 6)

Partneriai nurodė 20 klubų, kurie galėtų būti įtraukti į planuojamą veiklą. Iš jų du klubų atstovai dalyvavo internetinėje diskusijoje apie saugesnį naktinį gyvenimą. Iš viso šeši organizatoriai iš keturių skirtingų klubų sutiko leisti dalyviams vykdyti veiklas iš viso šešiuose renginiuose. Dalyvių teigimu, nedidelį dalyvaujančių klubų skaičių lėmė tai, kad sunku užmegzti ir palaikyti ryšius su klubais. Renginiuose, kurie vyko viename, dviejuose arba trijuose aukštuose, apsilankė nuo 100 iki 600 lankytojų, daugiausia tai buvo elektroninės muzikos renginiai (4 iš 6 renginių).

5.4 Įgyvendinimas

Siekiant užtikrinti veiksmingą įgyvendinimą ne tik tyrimo sąlygomis, bet ir kasdienėje praktikoje, reikia įvertinti konkrečias intervencijos įgyvendinimo aplinkybes, pavyzdžiui:

- mastas, kuriuo intervencija buvo įgyvendinta pagal protokolą,
- intervencijos adaptacija įgyvendinimo etape,
- įgyvendinimo trukmė ir išlaidos,
- kliūtys ir palankūs veiksniai, su kuriais susidurta įgyvendinant.

Įgyvendinimas: trumpos intervencijos vakarėlių lankytojams ir „chemsekso“ sukeltos žalos mažinimas pasilinksminimo vietose Prahoje (Čekija)

Veiklos Prahoje buvo įgyvendintos sėkmingai, pagal nustatytus protokolus. Atliekant vertinimą buvo keliami tam tikri papildomi reikalavimai, neapsiribojant įprastomis ataskaitomis (pavyzdžiui, buvo naudotas paslaugų gavėjams skirtas klausimynas). Paslaugų teikėjams atrodė, kad papildomas vertinimas trukdė įgyvendinti intervenciją („kalbėtis su vartotojais“). Kitas iššūkis buvo tas, kad paslaugų teikėjams reikėjo skirti ypatingą dėmesį pasirėngimui įgyvendinti projektą vietoje („rasti gerą vietą informaciniam stendui“). Kadangi Prahos „Pride“ festivalis jau tampa įprastu renginiu, buvo sunku rasti specifinę tikslinę grupę. Be to, sprendžiant iš paslaugų teikėjų patirties, kai kurie žmonės sekso ir lytinių santykių apsvaigus temą laiko tabu, taigi apie tai kalba mažiau. Įgyvendintojų atsiliepimai rodo, kad labai svarbūs yra darbuotojų socialiniai, emociniai ir bendravimo įgūdžiai.

5.5 Tęstinumas

Dar vienas svarbus rezultatų kriterijus vertinant intervenciją yra jos tęstinumo galimybės. Tęstinumą galima vertinti pagal:

- intervencijos įgyvendinimo tęsimą ar net išplėtojimą po konkretaus projekto ar tyrimo,
- intervencijos poveikio tikslinės grupės nariams ilgalaikiškumą (individualus lygmuo) ir
- (ne)tęstinumo priežastis.

Tęstinumas: edukacija ir žalos mažinimas tarp rekreacinių psichoaktyvių medžiagų vartotojų Lietuvoje	
Tolesnio paslaugų teikimo galimybės	
<i>EDUKACINĖ PASKAITA CHEMSEKSO TEMA</i>	<i>Intervencija gali būti vykdoma ne vien pagal projektą IMPRESA. Daugiausia dėmesio turėtų būti skiriama mažesniems tiksliniams renginiams, o ne dideliems festivaliams.</i>
<i>PSICHOAKTYVIŲ MEDŽIAGŲ TESTAVIMO PASLAUGOS</i>	<i>Intervenciją planuojama tęsti kitais festivalių sezonais. Paslaugas būtų galima išplėsti į vakarėlius didesniuose Vilniaus klubuose, kuriuose vykdomos žalos mažinimo veiklos.</i>
Tolimesnio paslaugų teikimo kliūtys ir jam palankūs veiksniai	
<i>EDUKACINĖ PASKAITA CHEMSEKSO TEMA</i>	<i>Nustatytos šios kliūtys: sunku rasti tinkamą aplinką, kurioje būtų galima pasiekti tikslinę grupę, trūksta suinteresuotųjų šalių, dirbančių su MSM sveikatos srityse, finansavimo trūkumas.</i>
	<i>Palankūs veiksniai: teigiamas paskaitos rengėjų ir pranešėjų požiūris, tinkamas edukacinės paskaitos formatas, teigiamai vertinamas paskaitos turinys.</i>
<i>PSICHOAKTYVIŲ MEDŽIAGŲ TESTAVIMO PASLAUGOS</i>	<i>Kliūtys: finansavimo ir žmogiškųjų išteklių trūkumas, PM vartojančių asmenų baimė, kad bus patraukti baudžiamojon atsakomybėn, festivalių ir vakarėlių organizatorių neigiamas požiūris ir aplinka.</i>
	<i>Palankūs veiksniai: palyginti nedidelė intervencijos kaina ir lengvas įgyvendinimas, didėjantis šių paslaugų žinomumas, lūkesčiai ir populiarumas tarp PM vartojančių asmenų.</i>